

De spreeuw

Deze witgespikkelde holenbroeder heeft een onverwoestbaar humeur. Zelfs op druilerige winterdagen mag hij graag een liedje neuriën of zomaar enkele straatgeluiden imiteren. En vanaf september geven grote spreeuwenzwermen spectaculaire luchtshows. Maar veel reden voor opgewektheid is er eigenlijk niet, want het aantal spreeuwen in ons land gaat hard achteruit.

Feiten en cijfers over de spreeuw

Wetenschappelijke naam
Sturnus vulgaris

Engelse naam
Common starling of European starling (in de VS)

Bijnaam
Staar of staring (lokaal), protter (Friesland)

Lengte
circa 21,5 cm

Spanwijdte
37-42 cm

Gewicht
75-90 gram

Levensduur
circa 20 jaar

Zang
Hun zang bestaat uit ratelende, kwetterende, klapperende, piepende en fluitende tonen, maar spreeuwen imiteren ook andere vogels en omgevingsgeluiden.

Voorkomen
Spreeuwen broeden in het hele land. Het talrijkst zijn ze in boerenland met veel gras en in stedelijk gebied met veel gazons.

Broedparen (2018-2020)
400.000-700.000

Winteraantallen (2013-2015)
1.000.000-3.000.000

Doortrekkers (2008-2012)
>1.000.000

Portret van een kleurrijke flierefluiter

Henk Leenaers

Spreeuwen zijn bij veel mensen vooral bekend om hun grappige imitaties. Dat gold lange tijd ook voor mij. Totdat ik enkele jaren geleden een college volgde over de werking van het menselijk brein. Ons bewustzijn, zo leerde ik van filosoof en wetenschapper Bas Haring, lijkt nog het meest op een zwerm spreeuwen.

Sterk staaltje synchroonvliegen

Op YouTube vind je talloze filmpjes en vanaf september kun je ze ook met eigen ogen bewonderen: grote zwermen van soms wel tienduizenden spreeuwen die tegen het vallen van de avond een wervelende luchtshow geven. De een vergelijkt deze golvende spreeuwenwolken met een druppel inkt in een glas water, de ander met de hallucinatoire beelden die een vloeistofdialysator tevoorschijn tovert. Dit in-

drukwekkende schouwspel is onderdeel van wat vogelaars 'de slaaptrek' noemen - het verkennen van een slaapplek voordat ze er neerstrijken. Bij spreeuwen gaat het vaak om een rij bomen, een rietveld of een binnentuin.

In zijn monografie over de spreeuw wijdt natuurschrijver Koos Dijksterhuis een hoofdstuk aan dit onovertroffen staaltje synchroonvliegen. Dat levert enkele leuke weetjes op. Zo zijn er in Rome zwermen gesignaleerd van maar liefst 5 miljoen spreeuwen, ongeveer twee keer zoveel als alle Nederlandse spreeuwen bij elkaar. In zo'n zwerm houden spreeuwen een onderlinge afstand aan van 50-100 cm. Ze vliegen voor hun doen erg rustig en omdat ze per seconde 10-20 keer zoveel beelden verwerken als mensen, kunnen ze heel snel reageren op hun buren.

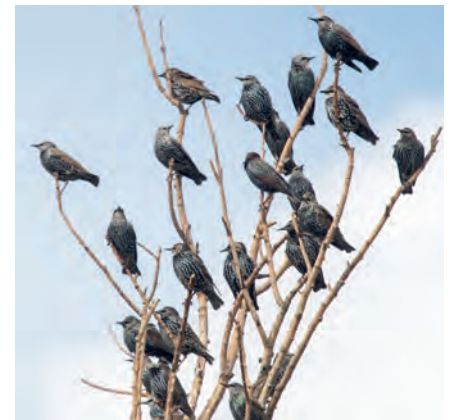
Heel soms botsen ze toch. Zo gebeurt het wel eens dat ze per ongeluk tegen een schoorsteen vliegen en met bosjes tegelijk uit de lucht vallen. Naast veiligheid (met veel ogen zie je gevaar eerder) en informatie-uitwisseling (wat zijn de beste voedselplekjes?) is er volgens Dijksterhuis nog een reden om in grote groepen te leven: het is reuzegezellig! Maar hoe uitputtend hij zwermen ook behandelt, geen woord over de opmerkelijke parallel tussen spreeuwenzwermen en het menselijk bewustzijn.

We steriliseren het landschap

Oerhollands natuurlijk, al die gezelligheid in zo'n knusse zwerm, maar juist in ons land gaat het helemaal niet goed met de spreeuw. Volgens Vogelbescherming Nederland is er sprake van een 'dramati-

Slaaptrek | Richard Pierson

Reuzegezellig! | Hans van Zummeren

sche' afname en op de site van Sovon is te zien dat het aantal broedende spreeuwen sinds de jaren '80 met meer dan 50% is afgenomen. In de tuinvogeltelling van 2002 kudelde de spreeuw voor het eerst uit de top 3, in 2016 zelfs uit de top 10. Dit komt door de intensivering van de landbouw en het verdwijnen van geschikte nestplaatsen, aldus Vogelbescherming. De afstand tot voedselrijke grasveldjes is te groot geworden voor profijtelijk broeden, vermoedt Sovon. Dijksterhuis vat deze ontwikkeling kernachtig samen: we steriliseren het landschap. In de stad zorgen bouwvoorschriften er namelijk voor dat er minder holtes zijn om in te broeden. Rommelige stadstuinen veranderen we massaal in betegelde terrassen. Op het platteland is het landschap eerder al strakgetrokken door schaalvergroting en vergiftigd door bestrijdingsmiddelen. Je zou zomaar somber kunnen worden van zulke berichten. Toch zijn er ook lichtpuntjes. Zo is een groot deel van de 600 nestkasten in IJburg in gebruik genomen door spreeuwen. Deze nestkasten zijn ingemetseld in recent gebouwde flats en huizen. Natuurinclusief bouwen heet dat met een duur woord: nieuwbouw die rekening houdt met natuur. Zelf een nestkast ophangen kan natuurlijk ook. Wel belangrijk om te zorgen voor een invliegopening van 45 mm, want bij een kleinere diameter mag je pimpelmezen (28 mm), koolmezen (32 mm) of huismussen (34 mm) verwachten.

Vangen, afschieten of vergiftigen

In de Verenigde Staten krijgen de bewo-

Zo ver het oog reikt: spreeuwen | Richard Pieterse

ners van de staat Missouri een heel ander advies. Volgens het Department of Conservation, een overheidsorganisatie die 400.000 hectare natuur beheert, is de spreeuw een invasieve exoot - een dier dat er niet thuis hoort en schadelijk is voor de inheemse natuur. Maar wie verder leest, komt er achter dat spreeuwen vooral schadelijk zijn voor boeren. 's Winters, als de grond met sneeuw is bedekt, doen veel spreeuwen zich namelijk tegoed aan veevoer in open stallen. Dat kun je verhinderen door spreeuwen te vangen, af te schieten of te vergiftigen, aldus deze natuurbeheerders, waarbij ze twee soorten vergif adviseren. Eén daarvan - Starlicide, 'langzaam werkend en zeer giftig' - is zowaar vernoemd naar de spreeuw zélf, die daar bekend staat als 'European starling'. Een twijfelachtige eer.

Dat er te veel spreeuwen zijn in de VS hebben de Britten overigens op hun geweten. Ontevreden over de inheemse natuur die ze aantreffen in dit nieuwe land, besloten ze om alle dieren te introduceren waarover Shakespeare ooit schreef.

Zo gezegd, zo gedaan. In 1890 zetten een van hen enkele spreeuwen uit in Central Park in New York, waarop deze vogel zich binnen de kortste keren over heel Noord-Amerika verspreidde. Ironisch genoeg staat de spreeuw in Engeland tegenwoordig op de rode lijst van bedreigde soorten.

Larven van de langpootmug

Terug naar Nederland. Spreeuwen broeden hier maar een keer per jaar, vanaf half april, en hebben normaal gesproken een nest met circa vier lichtblauwe eieren, die na 12 tot 15 dagen uitkomen. Voor het voeren van hun jongen zijn ze afhankelijk van een grasveld op een afstand van 300 tot 400 m. Daar vinden ze hun lievelingskostje: de larven (emelten) van de langpootmug. Een voedselvlucht is makkelijk te herkennen: een spreeuw vliegt naar een grasveld, peurt met enkele prikken een handvol larven uit de grond en vliegt weer terug naar zijn jongen. In de broedtijd (mei en juni) hebben de jonge spreeuwen dierlijk voedsel nodig, daarna eten ze

Voedsel'vlucht' | Jan van der Greef

een steeds plantaardiger dieet van zaden, bessen en kersen. Om die zware (rauw) kost te kunnen verteren, neemt de lengte van slokdarm, maag en darmen snel toe. Van een decimeter groeit hun spijsverteringskanaal uit tot zowat veertig centimeter. Stadse spreeuwen zijn trouwens ook dol op broodjes, patat en lekkerbek.

Vluchten voor de winterkou

Na het broedseizoen zijn er in ons land twee keer zoveel spreeuwen als in de lente: de populatie is dan uitgebreid met jonge spreeuwen en de eerste herfsttrekkers zijn al gearriveerd. Deze spreeuwen komen uit Noord- en Oost-Europa om hier de winterkou te ontvluchten. De Nederlandse broedvogels overwinteren om dezelfde reden ook in zuidelijker streken en komen in de lente terug, als de Scandinavische spreeuwen weer vertrekken. Het hele jaar door zijn er spreeuwen in ons land, maar het zijn dus niet steeds dezelfde. Uiterlijk zijn er geen verschillen tussen deze groepen, maar mensen met een goed gevoel voor muziek halen

Spreeuwen kunnen mekkeren als een lam | René de Waal

ze toch uit elkaar. Elke groep heeft namelijk een ander repertoire. Zo zingen Poolse spreeuwen andere liedjes dan Litouwse, en Nederlandse spreeuwen andere dan Noorse.

Scheidsrechtersfluitje

Wolfgang Amadeus Mozart meende zelfs een fragment van een van zijn pianoconcerten te horen, toen hij in 1784 een dierenwinkel bezocht. Hij kocht de getalenteerde tamme spreeuw en hield hem drie jaar als huisdier. Volgens de Amerikaanse auteur Elena Passarello, die er een boek over schreef, was dit de levendigste periode uit de carrière van de componist. Volgens Muziekweb, de muziekbibliotheek van Nederland, behoort een op deze spreeuw geïnspireerd muziekstuk - 'vol met onbenullige thema's en foute harmonieën' - tot het slechtste dat Mozart geschreven heeft. Hoe het ook zij, spreeuwen hebben ontegenzeggelijk een groot talent voor het combineren van geluiden. Voor een deel komt dit doordat ze twee syrxen hebben. Met de mem-

branen in deze organen laten ze lucht trillen, net zoals mensen doen met hun strottenhoofd. Maar omdat spreeuwen er twee hebben in plaats van één, kunnen ze tegelijkertijd twee verschillende melodien ten gehore brengen.

Daarnaast staan spreeuwen bekend als geweldige geluidsnabooters. Ze imiteren bosuil, buizerd, fazant, goudvink, wulp, scholekster en grauwe gans. Ze kunnen kikkers en koeien nadoen, maar de meest geïmiteerde soort is de kip. Ze kunnen mekkeren als een lam en miauwen als een kat. Ze draaien hun hand ook niet om voor het nadoen van de sirene van een ambulance of het geratel van een rolkoffer. Volgens Dijksterhuis is er ooit een voetbalwedstrijd stilgelegd omdat een spreeuw het geluid van een scheidsrechtersfluitje nadeed. En op Instagram zag ik hoe een tamme spreeuw in Australië het geluid van een motorzaag perfect nabootste. De vraag is natuurlijk waarom spreeuwen dit doen. Sloven de mannetjes zich uit omdat de beste imitator het mooiste vrouwtje krijgt? Geen mens die het weet.

Maar als ze zwermen voor de gezelligheid, waarom zouden ze dan niet kunnen imiteren voor de lol?

Kicken op keelveren

Tot slot nog iets over de verenpracht van deze vogel, waarover Judith Herzberg ooit dichtte: ‘... // Frivoolkelige imitator / een parel-bespetterde / wezel, een vliegende / ongeletterde triomfator.’ Dat ‘parel-bespetterde’ zou zomaar kunnen verwijzen naar parelmoer, een glanzend materiaal dat - net als de veren van de spreeuw - een iriserende werking heeft, waardoor opvallend licht wordt verstrooid tot de kleuren van de regenboog. Schijnt de zon op de zwarte spreeuwenveren, dan zie je een paarse (keel en borst) en groene glans (wangen en rug). Die glans is het sterkst bij wat oudere, versleten veren. Samen met zijn zwart met wit bespikkelde borst, een gele snavel en roze poten, is de spreeuw een kleurrijke verschijning. Een keuze maken uit de pronkende mannetjes doen vrouwtjes overigens niet alleen op basis van de groene

Een kleurrijke verschijning | René de Waal

en paarse glans. Naar verluidt gebruiken ze daarvoor een mix van zichtbaar licht en (voor de mens) onzichtbare uv-straling. Maar uiteindelijk heeft de man met het mooiste bontkraagje de grootste kans op nageslacht, aldus Koos Dijksterhuis, want écht kicken doen spreeuwen volgens hem op keelveren.

Zwermen dankzij zelforganisatie

Maar hoe zit dat nou met die spreeuwenzwermen en het menselijk bewustzijn? Daarvoor is het goed om te weten dat lang werd gedacht dat het bewustzijn ergens in de hersenen is gehuisvest, net zoals het verwerken van visuele informatie. Met dit verschil dat je het laatste wél zichtbaar kunt maken met een zogeheten functionele MRI-scan, en het eerste niet. Dat stelde wetenschappers voor een lastige vraag. Want als je bewustzijn niet kunt terugvinden in je hersenen, waar zit het dan? Er moet toch ergens een soort controlekamer zijn van waaruit je nadent en beslissingen neemt? Zo ontstond het idee dat bewustzijn wel eens ‘emergent’ gedrag zou kunnen zijn - complex gedrag dat ontstaat in een groep doordat de leden met elkaar omgaan volgens enkele eenvoudige regels. Zo'n groep heeft geen leider, hij organiseert zichzelf. Net als in een zwerm spreeuwen is er in ons brein sprake van zelforganisatie. De afzonderlijke leden (hersencellen) gaan met elkaar om (zenden en ontvangen van elektrochemische signalen), waardoor complex gedrag (bewustzijn) ‘emergeert’ ofwel tevoorschijn komt. Ook zonder controlele-

mer kun je dus nadenken en beslissingen nemen, zo mag je concluderen, net zoals een zwerm spreeuwen zonder dirigent een luchtshow geeft. Ziedaar de opmerkelijke parallel waar dit artikel mee begon. Daarmee is overigens niet gezegd dat het menselijk bewustzijn ook echt zo werkt, want als wetenschappers ergens goed in zijn, dan is het in twijfelen. Gelukkig hebben spreeuwen daar geen boodschap aan en laten ze vanaf september hun kunsten weer zien.

Spreeuwenwolk | Jan van der Greef